

out the ontological dimension of any micro-society, not speaking about macro-society as being constituted and permanently reproduced by the discourses' power itself.

In other words, these characteristics, first of all, give an idea about the specific structuring of discursive practices, which determines the dynamism and constant Subject's self-identification transformation in the social dimensions of life. And in hindsight we can determine these cognitive components of discursive practices of power relations as the domination, control and dominance as access, blocking, dosing or understatement, as the dominant interpretation, reinterpretation and manipulation in numerous communicational events.

Keywords: *discourse, discursive practices, power relations, self-identification, power influence, position, disposition, subordination, hierarchy.*

УДК 141.144 (73) (09)

Пацан В. О. (Євлогій, єпископ Новомосковський)

кандидат богослов'я,
старший викладач кафедри філософії,
Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара
(Дніпропетровськ, Україна),
E-mail: ave_logos@mail.ru

ФОРМИ САМОРОЗКРИТТЯ «Я» В ЛІТЕРАТУРНІЙ ТВОРЧОСТІ У. УІТМЕНА І СТАНОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ США

Анотація. *Стаття націлена на визначення уїтменівських способів самовираження особистості, уточнення яких є необхідним для встановлення реального вкладу самобутнього американського поета-філософа у формування персоналістської думки на теренах Північної Америки, що все ще залишається нез'ясованим, проблематизуючи наукову картину її генезису.*

На основі аналізу сучасного стану розробки проблеми співвіднесення поезії та прози У. Уїтмена із персоналістичною доктриною США обґрунтовується необхідність поєднання методу історико-філософської реконструкції з історико-літературним підходом для розкриття того сполучення форм міфопоетичного і дискурсивного мислення, яким породжується семантичне поле особистісного самовизначення митця, що відбувається як маніфестація «я» його ліричного героя, доповнена літературно-публіцистичним ствердженням персонального модусу існування. На цій дослідницькій платформі виявляється уїтменівська матриця саморефлексії особистості, орієнтована на зрівняння різних релігій та філософських систем в якості декларацій причетності людини до Абсолютної Душі; встановлюється нон-селективний характер такої конструкції, обумовлений відступом її автора від Біблійної топології особистісності; чотирикладна модель особистісного буття, розроблена У. Уїтменом, розглядається як квінтесенція авторського заперечення понадприродного Одкровення, яка, стверджуючи невіддільність добра від зла й у Всесвіті, й у людській природі, закриває есхатологічну перспективу й несе в собі загрозу втрати персональної ідентичності.

У ході узагальнення первинних для Нового світу – закладених американським «співцем особистості» - засад обґрунтування персоналізму доводиться генетичний зв'язок його версії, сформованої філософами-персоналістами Північноамериканського континенту на чолі з Б. П. Боуном, із літературною творчістю У. Уїтмена, що полягає не у прямій спадковості, а в афектованості персоналістського способу філософствування, започаткованого у США на межі XIX – XX ст., уїтменівською поетизацією особистісного як «абсолютно іншою» траєкторією становлення персоналістичного світогляду.

Ключові слова: *Особа Творця, Божественне Одкровення, особистісний принцип буття, людська особистість, персоналізм, трансценденталізм, дискурсивне і міфопоетичне мислення.*

Академічна історія персоналізму, заснована на початку ХХ ст. одним із розробників

його класичної англо-американської доктрини Альбертом Корнеліусом Надсоном (Albert Cornelius Knudson (1873 – 1953)), веде відлік формування персоналістської думки в Північній Америці насамперед від «персональної метафізики» Бордена Паркера Боуна (Borden Parker Bowne (1847 – 1910)) [21]. Випускник Нью-Йоркського університету і священник методистської церкви, він продовжив освіту в Європі, де захопився ідеями німецького філософа Рудольфа Германа Лотце (Rudolf Hermann Lotze (1817 - 1881)), прихильника повернення філософської рефлексії до «цілісного духу». Повернувшись на батьківщину, Б. П. Боун виступив із аргументованою критикою імперсоналістичних тенденцій філософствування й обґрунтував вчення, в якому пов'язав каузальність існування людської особи із буттям Бога як Верховної Особистості, а персональний досвід, що охоплює і сферу трансцендентного, ствердив як самодостатній пізнавальний критерій. Авторське визначення сформульованої позиції стало реактуалізацією терміна «персоналізм», який, як відомо, був запроваджений Фрідріхом Даніелем Ернестом Шлейєрмахером (Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768 - 1834)) у 1799 р. у німецькомовному варіанті (der Personalismus) у книзі *Über die Religion* [28], а у філософському дискурсі США закріпився саме з часів його боунівського використання в англomовному відтворенні (personalism) [11]. Б. П. Боун виявився автором, безперечно, найбільш відомої і чи не найвлучнішої маніфестації американської персоналістичної філософії, проголосивши у підкреслено «особовій» формі історико-культурну пріоритетність власного нововідкриття особистісного: «Я персоналіст, перший із клану у повному смислі...» [Цит. за: 19] (тут і далі — переклад мій — В. П.).

Боунівська філософсько-теологічна концепція заклала фундамент Бостонської школи персоналізму, де сформувалась блискуча плеяда мислителів-апологетів особистості, представлена такими фігурами, як Едгард Шеффілд Брайтмен (Edgar Sheffield Brightman (1884–1953)), Френсіс Джон Мак-Коннелл (Francis John McConnell (1871–1953)), Джордж Елберт Ко (George Albert Coe (1861–1951)) та Ралф Тайлер Флюеллінг (Ralph Tyler Flewelling (1871–1960)) — у подальшому засновник персоналістського центру у Південно-Каліфорнійському університеті. Саме учні Б. П. Боуна назвали Бостон колыскою персоналістичної філософії США, а свого вчителя визнали «батьком американського персоналізму», фактично перед-визначивши його історико-філософську репутацію, стверджену впродовж ХХ ст. [19; 31].

У тому руслі персоналістської саморефлексії, що започаткувалося при зародженні Бостонської традиції персоналістичного філософствування, була визначена і його північноамериканська «топографія». Крім університетських осередків Бостона та Південної Каліфорнії, вона охопила Каліфорнійський університет, в якому школу персоналізму заснував Джордж Холмс Хоуісон (George Holmes Howison (1834–1916)) - ініціатор формування «персонального ідеалізму», та Гарвардський університет, де він систематизував свої погляди у процесі однорічного (1879-1880 навчальний рік) викладання етики, а його опонент Джосайя Ройс (Josiah Royce (1855–1916)) у ході багаторічної викладацької практики переосмислив основні положення неогегельянства, персоналізувавши Абсолютний Дух як першоначало міжособистісних відносин, визначальних для становлення індивідів. Установленню персоналістських орієнтирів філософської школи Гарварда сприяла теорія «я», що була розроблена видатним гарвардцем, одним із основоположників американського прагматизму Уільямом Джеймсом (William James (1842–1910)) і виявила чотири виміри особистісного — матеріальний, соціальний, духовний та «чисте ego», а персоналістичні тенденції, інспіровані Ройсовими роздумами, набули розвитку у працях гарвардських професорів Уільяма Ернеста Хокінга (William Ernest Hocking (1873–1966)) та Чарлза Хартшорна (Charles Hartshorne (1897–2000)), які, на відміну від їх натхненника, називали себе персоналістами.

Узагальнена послідовником класичного Бостонського персоналізму Томасом Олівером Буфордом (Thomas Oliver Buford (b. in 1932)) [14; 15], відомим як яскравий

представник сучасної генерації персоналістично орієнтованих філософів США, означена картина генези північноамериканської філософії особистості сприймається і відтворюється її європейськими інтерпретаторами як така, що відповідає історичній реальності [10; 19]. Тож і в ретроспекції становлення персоналістської думки в Північній Америці, здійсненій і постійно оновлюваній у внутрішньому полі його огляду, і в зовнішніх історико-філософських реконструкціях цього процесу фактично замовчується та роль, яку відіграв у започаткуванні персоналістичної доктрини в Новому Світі відомий американський поет XIX ст. Уолт Уїтмен (Walt Whitman, (1819 — 1892)), у чий творчості особистісне «я» набуло багатогранного суперечливого саморозкриття, відзначеного прагненням співвіднести несумісні світогляди, вірування, системи цінностей, філософські течії, форми державоустрою і художні принципи. Чи не єдиним порушенням «мовчазної згоди» ігнорування У. Уїтмена з боку персоналістів залишається оцінка Е. Ш. Брайтмена, що була надана ще в 1950 р.: «У Сполучених Штатах Уолт Уїтмен підкреслив демократичні аспекти персоналізму» [12, с. 343]. У середовищі істориків персоналістичної філософії визнання уїтменівської місії, спрямованої на проголошення демократичності персоналістської думки, є значно частішим. Однак, за слушним зауваженням сучасного вченого-американіста, «у них немає ні часу, ні бажання визнати концептуальні звивини абсолютно американського поета, який не був звеличений сучасною йому академічною спільнотою» [29, с. 188].

Щоправда, й усі п'ять поколінь персоналістів Північної Америки, і західноєвропейські історики філософії, націлені на вивчення їх доробку, визнають, що саме У. Уїтмен був першим, хто запровадив словосполучення «Американський персоналізм» у соціокультурний простір США [10; 12; 14; 15; 16; 18; 19; 20; 21; 29; 30; 31]. У своєму есе *Personalism*, опублікованому у травневому випуску журналу *Galaxy* 1868 року, він використав конструкцію «*American personalism*» для характеристики особливого світосприйняття, сформованого в XIX ст. на Північноамериканському континенті. Пізніше У. Уїтмен об'єднав цей свій літературно-публіцистичний твір зі статтею *Democracy*, яка була написана ним півроком раніше і побачила світ у грудневому номері часопису *Galaxy* 1867 року. Ця авторська ініціатива втілилась у трактат «Демократичні далі» (*Democratic Vistas*, 1871), що може бути визначений як уїтменівський маніфест персоналізму [32]. Відразу після виходу із друку випуску *Galaxy* з його «доленосним» есе автор надіслав примірник журналу Еймосу Бронсону Олкотту (*Amos Bronson Alcott* (1799 — 1888)) - тому із фундаторів американського трансценденталізму, який, за свідченням редактора його щоденників (*The Journals of Bronson Alcott*, 1938), авторитетного дослідника цієї літературно-філософської течії Оделла Шепарда (*Odell Shepard* (1884 — 1967)), у 1863 р. першим серед американців вжив термін *personalism*, визначивши ним підсумок власної філософської рефлексії. Її основним результатом, на думку самого Е. Б. Олкотта, стало розуміння того, що «граничною реальністю світу є Божественна Персона, яка підтримує всесвіт тривалим актом творчої волі» [8]. Відгук рецензента, чи не найбільш авторитетного для У. Уїтмена (принаймні, якщо взяти до уваги зміст і тон його листа до матері із повідомленням про цю подію [див.: 19]), виявився схвальним, що підтверджується й олкоттівським коментарем отриманої роботи, вміщеним у *The Journals*. Е. – В. Олкотт дав оцінку уїтменівській творчості, яка провістила репутацію поета-філософа в історії культури. Відомий письменник-трансценденталіст відзначив, що У. Уїтмен наділений неабиякою силою думки і «залишить свій відбиток на історичних періодах та соціальних інституціях» [8, с. 391]. Більш того, на сторінках власних щоденників Е. – В. Олкотт розкрив свій намір включити «співця особистості» у власну Американську галерею разом зі своїми однодумцями, співзасновниками Трансцендентального клубу Ральфом Уолдо Емерсоном (*Ralph Waldo Emerson* (1803-1882)) і Генрі Девидом Торо (*Henry David Thoreau* (1817-1862)), зауваживши: «Якщо є ідеальний персоналізм, то є й

реальний індивідуалізм, видатними втіленнями якого є Торо й Уїтмен – Уїтмен для інституцій, Торо для речей»[8, с. 391].

Ймовірно, саме під впливом цієї характеристики, що фактично зводить персоналістську рефлексію до способу вираження трансценденталістського світобачення, в літературознавстві та дисциплінарній історії філософії творча персоналія У. Уїтмена, при всій її самобутності, традиційно співвідноситься, насамперед, із трансценденталізмом у його літературно-філософській версії, яка сформувалась на теренах Північної Америки. Тож внесок чи не найбільшого, принаймні у хронологічних та історико-культурних рамках ХІХ ст., ентузіаста звеличення людської особистості у формування персоналістичної доктрини США залишається мало з'ясованим, що суттєво обмежує і наукові уявлення про генезис та концептосферу американського персоналізму, і горизонти рецепції уїтменівської поезії та прози. Лише рубіж ХХ — ХХІ ст. ознаменувався нечисленними спробами виявлення персоналістських ознак творчості У. Уїтмена, які були здійснені переважно фахівцями у сфері американістики. Це, зокрема, порівняно недавні розвідки північноамериканського науковця німецького походження Бернарда Шмідта (Bernard Schmidt, стаття *Whitman and American Personalistic Philosophy*, 1990 і монографія *The Emergence and Decline of American Literary Personalism: From Whitman to Bowne*, 2004) та польської дослідниці Габрієли Гачки (Gabriela Gacka, стаття *Whitman*, 2001). Але ці роботи привертають увагу, насамперед, поставленими запитаннями, не даючи вичерпних відповідей на них.

Пов'язавши при формулюванні мети власного багатоетапного дослідження творчу самореалізацію У. Уїтмена зі становленням літературного персоналізму на Північноамериканському континенті, Б. Шмідт обрав критерієм визначення ступеня «персоналістичності» мислення поета-філософа міру відповідності його інструментарію тому арсеналу персоналізації онтології, що був сформований Б. П. Боуном і використовувався його учнями. Запроваджений ракурс осмислення уїтменівської творчості обумовив виключення із поля його огляду притаманного митцю сполучення міфопоетичних і дискурсивних мисленнєвих форм. Відтак досліднику довелось констатувати: «Уїтмену бракувало вміння мислити діалектично і сили логіки для того, щоб зробити істотний вклад у побудову філософської системи. Він міг генерувати деякі плідні ідеї для того, що мало стати американським персоналістичним рухом, але його думки ніколи не набули б такого розмаху і розвитку, як [думки] Бордена Паркера Боуна, Едгара Шеффілда Брайтмена або Альберта Корнеліуса Надсона, і можливо саме тому жодний із провідних коментаторів американського персоналізму не віддає Уїтмену належне ні в чому, окрім запровадження терміна в американську філософію»[29, с. 181]. Відповідно, замість того, щоб реконструювати гетерогенну, багатоскладну й еkleктичну концепцію особистісного буття, сформовану «оспівувачем себе» в поезії й обґрунтовану ним у прозі, Б. Шмідт обмежився відстеженням в уїтменівському літературно-творчому доробку «зародкових форм» концептів, визначених філософами-персоналістами США, і на виявлених ним лініях спадковості фактично нівелював і своєрідність художнього перетворення топосів особистісності [26], здійсненого У. Уїтменом, і радикальну відмінність «релігійної демократії», встановленої ним у ході доведення нередукованості «я», від «ліберального протестанського консенсусу», ініційованого Б. П. Боуном при обґрунтуванні персонального модусу існування і ствердженого на основних векторах на англо-американської персоналістської рефлексії.

Г. Гачка у намаганні довести персоналістичний характер мислення поета-філософа зосередилась на інтерпретації самовизначення його ліричного героя, прагнучи віднайти і розшифрувати ті «кілька натяків, кілька сплутаних тьмяних ниток Аріадни» («a few hints, a few diffused faint clews»), які, за свідченням самого митця, є ключовими для розуміння його власної особистості. Такий підхід, безперечно, відкривав перспективу виявлення своєрідності уїтменівського поєднання поетизації

«я» із філософським «розмахом» його саморефлексії. Однак, мабуть, під впливом харизми митця, активна учасниця неокатекуменату переорієнтувалась на пошук у текстах У. Уйтмена підтвердженнь тих характеристик його історико-культурної та суспільної ролі, що вже стали традиційними для літературознавчих студій, звернених до творчості поета: «пророк прогресу, публічний виразник прагнень мас, дружній і товариський мандрівник, спостерігач, демократ, метафізик, патріот, творчий геній...»[20]. Ствердивши єдність всіх цих місій, Г. Гачка дала свою відповідь на поставлене нею ж запитання: «Ким насправді був Уйтмен?»[20], - але навряд чи сформулювала неспростовний аргумент долучення його творчого доробку до історії американського персоналізму в якості його поетичної прелюдії.

Засвідчуючи безумовну актуальність проблеми співвіднесення уйтменівської поезії та прози з персоналістичною філософією США, аналіз сучасного стану вивченості заявленої проблематики доводить нагальну потребу осмислення форм літературно-творчого особистісного саморозкриття, запровадження поетом-філософом, для встановлення його реального вкладу в започаткування персоналізму на Північноамериканському континенті. Визначення способів самовираження особистості, запроваджених У. Уйтменом, і становить мету цієї статті, реалізація якої передбачає поєднання методу історико-філософської реконструкції з історико-літературним підходом. Саме така платформа дослідження дозволить розкрити суперечливість новацій митця, що, безперечно, надихались «прагненням розчистити дорогу вічно молодому духу»[24], задекларованим вже у ХХ ст. лідером європейських персоналістів Еммануелем Муньє (Emmanuel Mounier (1905 — 1950), але ініціювали світоглядні зрушення, далекі від первинних намірів.

Про життя і творчість Уолта Уйтмена написано не мало наукових праць, як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Уйтмен залишив виразний слід не лише в літературі, але й у філософії особистості, він і сам був оригінальною особистістю, окремі яскраві риси якої ми розглянемо. Він не цурався світу земного і його благ, але при цьому зовсім не обтяжував себе фізичною трудовою діяльністю на відміну від свого батька і менших братів, які заробляли собі на життя фермерським заняттям та будівництвом дерев'яного житла на продаж. У школі Уйтмен теж навчався абияк. Вимушено працюючи у бруклінському видавництві газети «Зоря», молодий чоловік отримав характеристику від господаря: «Йому навіть трястися буде лінь, якщо на нього нападе лихоманка» [7, с.85]. Влаштувавшись на іншу видавничу роботу, він підтвердив свою репутацію: «Це такий ледар, що потрібно дві людини, щоб відкрити йому рот»¹. Це дещо нагадує спробу передбачення долі нашого великого співвітчизника його батьком: «із його вийде або щось дуже добре, або велике ледащо» [2, с.20].

Майбутній американський поет став для загального суспільства свого роду каменем спотикання, натурою в юності настільки не ясною, що дійсно його довгий час визначали через альтернативну детермінанту – «він буде або...або...» А коли проявив себе як творча особистість, одні заговорили, що він «божевільний шарлатан, інші — що він найоригінальніший геній» [7, с. 241]. Причина, очевидно, в тому, що джерело творчості Уйтмена занадто стрімке і каламутне. Його поезія, на думку американського письменника Лафкадіо Хірна (Lafcadio Hearn (1850–1904)), є «золото... змішане з глиною, з піском, його смарагди і алмази ще потрібно віддати ювеліру» [7, с. 85].

Уолт Уйтмен, з одного боку, зруйнував світоглядні стереотипи сучасного йому американського суспільства, новаторськи відійшов від літературних «канонів», що склалися в Старому Світі, а з іншого, м'яко кажучи, лібералізував моральні норми людської поведінки впливом своєї поезії. Сп'янілий духом американської свободи, вираженої через оспівану ним демократію, Уйтмен гордо себе звеличує у поетичній збірці «Листя трави» (Leaves of Grass), яка, безперечно, стала книгою його життя, 1. Саме так охарактеризував Уйтмена видавець газети «Аврора», яку той редагував. [Див.: 41, с.12].

адже «дорослішала» разом зі своїм автором у його численних корективах, доповненнях і перевиданнях, починаючи з 1855 р. і закінчуючи 1892 р. Усі уїтменівські поезії написані незвичним «білим віршем» (верлібр фр. *vers libre*), що зовні нагадує спосіб викладення біблійного тексту, а за внутрішнім змістом являє світоглядну протилежність.

«Листя трави» відкривається «Піснюю про себе», яку Уолт Уїтмен починає доволі оригінально – зі славослів'я собі: «Себе я оспівую, себе я славлю» — «I celebrate myself, and sing myself» (*Song of Myself.*) [34, с.29]. Деякі рядки тексту носять відкритий святотатський характер не лише з точки зору православного чи католицького вчення, але й з точки зору розгалуженого протестантського вчення. Найімовірніше його розмиті релігійні погляди нагадують протестантських квакерів², які наділяють людську особистість «внутрішнім світлом», як частиною Божественної природи. Поет пише про себе:

«Я божественний усередині й зовні, я освячую все,
чого торкаюсь сам і що торкається мене,
Запах цих пахов духмяніший від молитви,
Ця голова — вище церков, біблій та всіх на світі вір» -

«Divine am I inside and out, and I make holy whatever I touch
or am touch'd from,
The scent of these arm-pits aroma finer than prayer,
This head more than churches, bibles, and all the creeds» [33, с. 29].

Уїтмен використав слово «Біблія» у множині, очевидно, маючи на увазі не стільки саму Біблію як єдине Божественне Одкровення в письмовій формі, а численні недосконалі переклади Богодухновенної книги на англійську мову, іноді із внесеними коментарями на полях, як це видно на прикладі Женевської Біблії (1562).

Проголосивши власну голову «вище церков, біблій та всіх на світі вір», Уїтмен, однак, зізнається, що він

«все ж не в силі відповісти на запитання про все, що оточує нас, про смерть і про життя загробне...

а що, якщо нас надувають?
Що, якщо наша віра і наші надії марні
І загробне життя є лише красива казка?» -

«I cannot answer the question of appearances or that of identity
beyond the grave...
Of the uncertainty after all, that we may be deluded,
That may-be reliance and hope are but speculations after all,
That may-be identity beyond the grave is a beautiful fable only» (*Of the Terrible Doubt of Appearances*) [34, с. 101].

Ціннісні орієнтири і власний духовний досвід Уолта Уїтмена просто вражають, він вважає, що:

«Ні бикові, ні комасі і вполовину не молились так, як треба;

2. Квакери, одна із протестантських конфесій, приналежна до радикального крила англійського пуританства, відома своїми пацифістськими настановами і гуманістичним спрямуванням. Назва походить від англ. «quake» («трястись») і пов'язана, очевидно, зі ствердженням послідовниками цієї конфесії, що вони відчують трепет перед Словом Божим. Термін цей, на перших порах, мав принизливий відтінок і не був самоназвою, однак із часом став використовуватись як самоідентифікація. Офіційна назва конфесії з кінця XVIII ст. — Релігійна Спілка Друзів.

Нікому і не снилось, якими є чудовими гній і грязь,
Надприродне — не таке вже і диво, я сам на свій час чекаю,
щоб стати одним із богів...» -

«The bull and the bug never worshipp'd half enough,
Dung and dirt more admirable than was dream'd,
The supernatural of no account, myself waiting my time to
be one of the supremes...» [33, с. 46].

Богословський коментар був би зайвий на такі висловлювання, ні дослівне їх трактування, ні алегоричне не мають виправдання. Уїтмен бере на себе пророчу місію і висуває ідею створення нової релігії, аморфної і всеїдної, без догматів, без канонів, без ієрархії:

«Знайте лише, заради того щоб кинути в землю насіння ще більше високої релігії,
Ці пісні, кожна в її роді, я співаю» -

«Know you, solely to drop in the earth the germs of a greater religion,
The following chants each for its kind I sing.» (Starting from Paumanok.) [34, с. 23].

Підсумовуючи духовний досвід світових релігій і філософських систем, поет-мислитель категорично заявляє:

«Я стверджую, не було ще на землі істинно віруючого...
Я стверджую: справжня і надійна велич цих Штатів -
ось істинна релігія, і немає на землі іншої величі справжньої і неминущої» -

«I say no man has ever yet been half devout enough...
I say that the real and permanent grandeur of these States must
be their religion, otherwise there is no real and permanent grandeur» (Starting from Paumanok.) [34, с. 22].

У новій вірі немає нічого єдиного, святого, соборного чи апостольського. Уїтмен взагалі заперечував Церкву як боголюдський організм, географічний опис раю з його чотирьох природних ріками в Біблії сприймав як міф, а літературу вважав засобом досягнення спасіння людини тут, на землі. «Священик відходить, божественний літератор приходить... національна література, особливо її архетипні поеми... повинні стати виправданням і надійною опорою американської демократії» – «The priest departs, the divine literatus comes... national literature, especially its archetypal poems... is surely to become the justification and reliance of American democracy». [36, с. 932 - 933]. Для істинної релігії Уїтмен шукає істинного Бога і знаходить найвигідніший варіант: найкращим богом є «бог-однодумець» [4, с. 154].

У новій релігії немає найменшого натяку на необхідність хоч якоїсь аскетичної практики, поняття про гріх і боротьбу з ним, духовного вдосконалення, тому що «немає Бога божественнішого, ніж Ти сам» – «And that there is no God any more divine than Yourself» [37, с. 365]. Натомість відкривається широкий простір для чуттєвих насолод, як норма і закон земного життя. Уїтмен у цьому абсолютно переконаний, і «вдаватися в деталі немає сенсу, і вчений. І неук відчувають, що це так» – «To elaborate is no avail, learn'd and unlearn'd feel that it is so». [37, с. 28].

У результаті релігійний світогляд Уїтмена дозволяє йому оспівувати такі речі, про які «соромно й говорити» (Єфесянам 5:12). Він самотній поет не тому, що поетичний талант здіймає його до недосяжних висот над шанувальниками поезії, а навпаки тому, що зводить його до «людської тваринності... оргійної хтивості» [7, с.

84]. Навіть друзі-сучасники Уїтмена не наважуються вголос говорити про моральні пріоритети автора, тим більше не наважуються його друкувати. Вищезгаданий Лакфардіо Хірн ситуацію описує так: «Я завжди потай шанував Уолта Уїтмена і поривався не раз вилити свої захоплення публічно. Але в журналістиці це не так-то легко. Спробуй похвали Уолта Уїтмена, якщо видавець щохвилини твердить: «Нашу газету читають в порядних сім'ях». А будеш йому заперечувати, він скаже, що ти порнограф, любитель полунички та інше» [Цит за: 6, с. 84].

Але Уїтмен дійсно оспівує гетеро-, гомо- і бісексульні стосунки у поетичному циклі під назвою «Calamus»[36, с. 94, 102, 105, 106] («Аір запашний»[5, с. 167 - 424]), особливо у поезіях «Once I Pass'd Through a Populous City» («Одного разу, коли я проходив містом»), «When I Heard at the Close of the Day» («Коли я почув наприкінці дня»), «I Saw in Louisiana a Live-Oak Growing» («Я бачив дуб у Луїзіані»), «To a Stranger» («Незнайомому») та інші. Його не бентежить реакція суспільства, і, підсумовуючи власні роздуми, він заявляє:

«Хоча б я стояв поміж людей самото, голосом гучним моїм я оспівую фалос,
я співаю пісню зачать...
Я оспівую збудження м'язів і злиття тіл» -

«even if I stand sole among men,
From my own voice resonant, singing the phallus,
Singing the song of procreation...
Singing the muscular urge and the blending» (From Pent-up Aching Rivers) [34, с. 79].

Головне, щоб

«вирватися з ланцюгів і умовностей...
Витягнути кляп із рота, говори і кричи, що захочеш» -

«To be absolv'd from previous ties and conventions...
To have the gag remov'd from one's mouth» (One Hour to Madness and Joy) [34, с. 91 - 92]!

Уїтмен не став чекати, поки його надрукують, він сам видав свою збірку «Листя трави» у 1855 році тиражем 800 примірників, викликавши резонансний скандал. Руфус Уїлмот Грізуолд (Rufus Wilmot Griswold (1815 - 1857)), американський літературознавець і сучасник поета, відреагував гострою критикою [22] у поетичній формі:

«Ты метко назвал свою книгу, дружище!
Ведь мерзость — услада утробы твоей
И «Листья травы» — подходящая пища
Для грязных скотов и вонючих свиной.
А людям гадка твоя книга гнилая,
Чумная, заразная книга твоя.
И люди твердят, от тебя убегаю:
«Ты самая грязная в мире свинья!»[Цит. за: 7] (Переклад Чуковского Корнія)

Уолта Уїтмена вабить безмежний Всесвіт, він пішки обходить сімнадцять американських штатів, проводить багато часу на природі, «розглядаючи літню травинку» — «observing a spear of summer grass» [33, с. 13], часто відправляється в літню спеку на узбережжя Атлантики, на Довгий острів для того, щоб «купатися і милуватися собою» — «go bathe and admire myself» [33, с. 14].

У своїх поетичних роздумах про безмежність Всесвіту, сформованих під впливом ідеалістичної філософії Г. Гегеля, Ф. Шеллінга, І. Канта, містичних книг стародавньої Індії та сучасних йому трансцендентних вчень Т. Карлейля і Р. У. Емерсона [7, с. 13], автор «Листя трави» притримується антропоцентризму, звеличуючи та обожнюючи хоч і безсмертну, але тварну людську душу: «Я поет душі» – «I am the poet of the Soul»[33, с. 26], «Я вірю у свою душу» – «I believe in you my soul»[33, с. 15], «Клянуся життям! Я зроблюся незабаром творцем усього світу» – «By my life-lumps! becoming already a creator»[33, с. 46]. Поет-філософ захоплюється собою безмірно: «Я більший, ніж я думав, я кращий, ніж я думав, я не знав, до чого я хороший» – «I am larger, better than I thought, I did not know I held so much goodness» (Song of the Open Road) [34, с. 123].

Наведені оригінальні вислови Уолта Уйтмена, спогади сучасників про нього, науко-бібліографічні дослідження його життя і діяльності відкривають нам можливість у великій мірі зрозуміти поета-мислителя, який вклав душу у своє дітище-творіння. Хоча, з іншого боку, «хто з людей знає, що в людині, крім духа людського, який у ній» (1 Коринфянам 2:11). Уйтмен, добре усвідомлював проблему подвійного ставлення до нього і його творчості, коли писав: «...коли я помру, хто-небудь опише моє життя? (Ніби хтось по-справжньому знає що-небудь про життя моє)» — «And so will some one when I am dead and gone write my life? (As if any man really knew aught of my life)» (When I Read the Book) [34, с. 14].

У XIX ст. збірка «Листя трави» знаходила рідкого шанувальника навіть серед американських читачів, але згодом поетично-філософське творіння «сина Манхетена» набуло «космічної» слави. Дослідник його біографії і творчості Корній Чуковський виражає протилежне ставлення до свого Уйтмена, на відміну від радикальних критиків поета-філософа: «Ми не знаємо іншого поета, який до такої міри був би проникнутим відчуттям нескінченності часів і просторів»[7, с. 10], «Уолт Уйтмен став загальноновизнаним класиком. Тривалий період боротьби за надання йому почесного місця в історії американської — і всесвітньої — словесності закінчився повною перемогою поета» [7, с. 47].

Однак, Уйтмен цікавить нас як той, хто започаткував у США поняття «американський персоналізм» і не згадати його саме в такому контексті було б несправедливо, навіть у тому випадку, коли б тема даного дослідження не стосувалася філософії. Звісно, Уолт Уйтмен перш за все поет, поет Нового Світу і, якщо загодно, всія Вселенія, але не помічати його здобутки у сфері філософії було б тим самим, що не помічати здобутки Тараса Григоровича Шевченка у сфері образотворчого мистецтва.

Американський поет-філософ не просто звернув увагу на новітню в той час персоналістичну філософію, оскільки був абсолютно переконаний, що «Америка, по суті, уклала договір з особистістю» — «The American compact is altogether with individuals».[37, с. 296]. Ідея особистості у філософському розумінні, хоч і невідрізно, але проглядається у збірці «Листя трави». «Одного я оспівую, всяку просту окрему особистість ... Людину Нових Часів я оспівую» — «ONE'S-SELF I sing, a simple separate person, ... The Modern Man I sing» (One's-Self I Sing) [34, с. 9].

«тракую її, як вона є, ... (людину)
Я, співак Особистості, помічаю те, що гряде,
Я накидаю контур історії майбутнього.» -

«treating of him as he is in himself
Chanter of Personality, outlining what is yet to be,
I project the history of the future.» (To a Historian) [34,с. 11]

Але більш гостро проблеми особистості і, зокрема, американського персоналізму

звучать у прозаїчному творі Уолта Уїтмена під назвою «Демократичні далі», де автор демонструє свої філософські роздуми відносно подальшого демократичного розвитку американського суспільства і ролі людської особистості в ньому.

Уїтмен визнає, що над людиною є щось (хтось), але при цьому його філософський погляд можна класифікувати скоріше як антропоцентричний, ніж теоцентричний. Він закликає «вдивитися в те єдине, що має значення, вдивитися в Людську Особистість» [6, с. 181] і задається питанням: «яка ж американська пересічна особистість, виявлена в літературі і мистецтві, відобразить загальні національні риси і тим послужить взаємному спілкуванню всіх?» [6, с. 179].

Культурне та духовне надбання Старого Світу, на думку поета-філософа, не підходять для втілення ідеалу американської демократії і торжества філософії особистості. «Великі твори поезії, включаючи Шекспірові, вбивчі для гордості і гідності простого народу, для життєвих соків демократії. Ті літературні зразки, які прийшли до нас із інших країн, через моря, народилися при дворах, вирости у променях сонця, яке світило замкам; всі вони пахнуть королівськими милостями» [6, с. 186]. Уїтмен чує над ними «зневажливий регіт Генія цих Штатів» [6, с. 186], якого поки що немає.

У демократії, за Уїтменом, спостерігається деяка не рівноцінна, а ступенева троїчність. Її формування включає три стадії. «Перша стадія полягає в тому, щоб розробити і зафіксувати політичні фундаментальні права незліченних мас всіх людей... Друга стадія стосується матеріального процвітання, багатства, виробництва, використання працевзбезпечувального обладнання ... Третя стадія, заснована на двох попередніх, покликана прославити їх, і тепер я проголошую її...» [36, с. 976 - 977]. Ця третя стадія є духовна демократія.

Уїтмен вихваляє науково-технічний прогрес: «твій ми побудуємо храм, о пресвята індустрія» — «We plan even now to raise, Thy great cathedral sacred industry» (Song of the Exposition) [34, с. 160], але вимушений погодитись, що ні економічний, ні соціальний розвиток не можуть бути самі по собі запорукою духовного здоров'я нації. У роздумах про це автор видає прописну істину: «Я з гордістю і радістю вітаю і кораблі, і заводи, і ферми, але, віддавши їм данину захоплення, повторюю знову, що, по-моєму, душа людська не може задовольнитися лише ними» [6, с. 176].

«Моральний мікроскоп» Уїтмена розглядає людство і виявляє, що «всі ці міста, які кишать нікчемними гротесками, каліками, примарами... здаються якоюсь випаленою, гладкою Сахарою. У крамниці, на вулиці, в церкві, в театрі, у пивній, в канцелярії — усюди легковажність, вульгарність, мерзенне лукавство, зрада... передчасно дозріла юність, усюди надмірна похоть, нездорові тіла, чоловічі та жіночі, підфарбовані... вульгарні поняття про красу, позані манери або, вірніше, повна відсутність манер, яких, мабуть, не знайти у всьому світі» [6, с. 182]. Окремо дісталось і школі: «Нехай залишиться школа порожньою! Не слухай закликів вчителя!» — «Let the school stand! mind not the cry of the teacher!» (Song of the Open Road) [34, с. 129].

Уїтмен бивається з приводу того, що «суспільство в Штатах зіпсоване, розбещене, сповнене дурних забобонів і гниле. Такі політики, такі і приватні особи. В усіх прошарках нашого суспільства абсолютно відсутній або недорозвинений і серйозно ослаблений найважливіший елемент будь-якої особистості і будь-якої держави — совість... Ніколи ще серця не були так спустошені, як тепер тут у нас, в Сполучених Штатах. Здається, справжня віра абсолютно покинула нас» [6, с. 179].

Оздоровлення людства мислитель вбачає у духовному відродженні кожної окремої особистості при сповідванні проголошених ним принципів демократії. Таким чином, демократія «виношує свій власний ідеал не тільки для мистецтва і літератури, але й для людської особистості» [6, с. 186]. І «тільки завдяки демократії, коли вона могутня і квітуча, буває забезпечений простір для окремої особистості» [6, с. 183]. Уїтмен визначає ціль демократії — «довести шляхом практичного втілення в життя

теорію про людську особистість, яка стверджує, що вихована в душі справжньої свободи людина не тільки може, але повинна стати єдиним законом для себе самої» [6, с.183].

Процес духовного відродження настільки захопив Уїтмена, що він став одержимий ідеєю інтернаціонального братства, християнської комуні і власного месіанства. Перш за все, він сам асоціює себе з Ісусом Христом, Новим Адамом, а за ним і дослідники його життя і діянь, шанувальники його творчості – Р. М. Бекк (R. M. Bucke) і Ед. Карпентер (Edward Carpenter) приміряють до нього образ Будди, Христа, Магомета, або, принаймні, образ видатного нового пророка. Один із розділів книги Ед. Карпентера «Дні з Уолтом Уїтменом» (Days with Walt Whitman, 1906) так і називається «Уїтмен як пророк» («Whitman as Prophet») [13; 17]. На користь двох останніх Г.У. Аллен (G.W. Allen) свідчить: «Оскільки Уїтмен вважав себе сучасним пророком, цілком закономірно, що він грав роль Христа» [9, с. 238].

Інші дослідники відводили Уолту Уїтмену дещо скромнішу роль в духовному оздоровленні американської нації – лише пророчє служіння. На думку Г. С. Кенбі (H. S. Canby) у поезії Уїтмен «був у більшій мірі пророком, ніж художником, - так і слід його розглядати» [3, с. 572]. Ч. Р. Метцгер (Ch. R. Metzger) у своїй книзі «Торо і Уїтмен. Дослідження їх естетики» (Thoreau and Whitman. A Study of Their Aesthetics, 1961) погоджується, що поет «виступав у першу чергу не в ролі філософа або художника, але в ролі пророка» [23, с. 73]. Т. Р. Райасехарайя (T. R. Rajasekharaiah) у роботі «Коріння Уїтменової трави» (The Roots of Whitman's Grass, 1970) пророчє служіння Уїтмена ніби звужує до території Північноамериканського континенту, засвідчуючи, що «у нього була мрія стати американським пророком-поетом, створити для американського народу книгу, яка буде подібна до Біблії за силою духовного заклик у морального запалу» [27, с. 121].

Бачення демократії Уїтменом явно «було релігійним» [4, с. 148]: демократія покликана стати для людства спасінням. Більш того, Дж. М. Муррі (J. M. Murry) схильний стверджувати, що поет-мислитель, як духовний реформатор і релігійний законодавець, для цього навіть «докорінно оновив релігійне одкровення, від якого залежить виправдання і подальше існування Демократії» [25, с. 61 - 62]. Духовна демократія Уїтмена повинна «заволодіти серцем і душею людини, її почуттями і віруваннями» [36, с. 935], а збірка «Листя трави» стати настільною книгою для «отримання спасіння» [4, с.156], Новою Біблією для нового демократичного століття.

Відходячи від учення американських трансценденталістів, Уїтмен приходять до думки, що через «екстатичну радість, несамовите захоплення повинно бути виражене людське преклоніння перед матеріальним світом, його красою, насолодами, особливо сексуальними, адже саме вони найбільше наближають людство до його першоджерел» [4, с. 41].

Книга, за глибинним містичним відчуттям Уїтмена, особливим чином наче налаштована на загальну частоту коливань людських душ нижче пояса, особливо американців. Він завзято боготворить еротичний екстаз, «оспіває еротизм заради еротизму...оспіває нетрадиційну, гомосексуальну любов» [4, с. 42]. Це якраз те, чого не вистачає в канонічній Біблії, і про що застерігають апостоли: «Не любіть світу, ні того, що у світі. Коли хто любить світ, у тому немає любові Отчої; бо все, що у світі: похоть плоті, і похоть очей, і гордість житейська – не від Отця, а від світу» (1 Ін. 2:15-16); «Перелюбники й перелюбниці, хіба не знаєте, що любов до світу є ворожнеча проти Бога?» (Іак. 4:4).

Завзятість американського співця особистості XIX ст. може бути влучно охарактеризована реплікою головного героя сучасної кінокомедії («Гітлер капут», Централ Партнершип, 2008), який демонструє явно постмодерністську вправність «гри у смисли», заявляючи своєму велелюбному співрозмовнику: «А я і не знав, що Ви ... такий махровий лірик».

Нова Біблія Уїтмена повинна єднати всіх, вона виражає те, що можливо не

всі усвідомлюють, або не хочуть визнавати до пори, до часу. Уїтмен відчуває причетність шанувальників до ідеї твору майже на фізичному рівні.

«О товаришу, хто б ти не був, який нарешті прибув сюди, щоб покласти початок, я відчуваю кризу кожен лист тиск твоєї руки, на який я відповідаю.

І ось знову об'єднані спільною дорогою, давай підемо» -

«O friend, whoe'er you are, at last arriving hither to commence, I feel through every leaf the pressure

of your hand, which I return. And thus upon our journey, footing the road, and more than once, and link'd together let us go»[38, с. 442].

«Бо ти говориш не менш, ніж я сам, я дію в якості твого язика» -

«It is you talking just as much as myself, I act as the tongue of you»[38, с. 74].

Тому автор збірки «Листя трави» в цьому розумінні вважає своє творіння колективним.

Спасіння людства повинне початися із Америки, яка для Уїтмена є необроблений рай, Земля Обітована, Град на Пагорбі зі Спасителем, «Останній, по суті справи, являє для Уїтмена архетип себе»[4, с. 34]. Пошук земного раю у творчості Уїтмена «трансформується у створення ідеального образу Америки, а в сюжеті становлення особистості реалізується ідея зв'язку Бога з людиною на американській землі»[4, с. 34]. При цьому Уїтмен в новій релігії не відстоює Христа і євангельську правду, дарма що його називають «христоподібним поетом-пророком»[4, с. 143], він намагається поєднати християнство з язичництвом, «Христа з веліаром», (2 Кор. 6:15) повинчати «білу троянду з чорною жабою»[1, с. 185].

На думку Уїтмена, видатна особистість, нехай навіть далека професійно від розуміння принципів державотворення, може відіграти виключно позитивну роль для єдності американського народу. «Два-три справді самотніх американських поета (або два-три живописця, або два-три оратора), які піднялися над горизонтом, подібно до планет або зірок першої величини, могли б примирити між собою і злити воєдино різні народи і далекі віддалені місцевості і надати цим Штатам більше згуртованості, більше моральної єдності і тотожності (таких необхідних тепер), ніж усі їх конституції, законодавства, політичні, військові та промислові заходи, взяті разом»[6, с. 178].

Уїтмен фанатично і наївно вірив у внутрішнє прагнення особистості до інтелектуального та духовного самовдосконалення, не враховуючи згубний вплив гріховних пристрастей на свободу волі людини.

За глибоким внутрішнім переконанням Уїтмена, скріпити міцно фундамент демократії може персоналістична філософія. Вона більше ніж філософія, це нова кров, вона повинна стати центробіжною силою демократії, «розлитися тепер по всьому організму державної демократії, образ якої, подібно Аврорі, виникає над світом. Це принцип найбільшої важливості. У ньому наше життя. Він повинен служити зрівняльним маятником для всього механізму Америки... Багатий, розкішний, різноманітний персоналізм»[6, с. 187 - 188] є головною заповіддю американської демократії, животворний принцип, до якого треба прагнути всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією своєю думкою у буквальному розумінні.

Демократичні перетворення повинні наділити людську особистість особливою свободою, де немає місця пережитому патріархальному устрою, теократії, монархії, феодалізму, консерватизму, патерналізму і Церкві. Існує лише особистість з її особистими потребами. Тільки республіканська держава, абсолютно впевнений Уїтмен, дає можливість особистості проявити себе у повній мірі і на повну потужність. Но-

вий соціальний устій забезпечує для суспільства плюралізм і свободу слова, звісно, якщо воно не суперечить цінностям демократії.

Демократія потенційно забезпечує гендерну рівність і навіть більше – «ідеал американської жінки, звільненої від допотопного і нездорового туману, жінки цілком розвиненої, яка стала сильним працівником, рівним чоловікові не тільки в роботі, але і в рішенні життєвих і державних питань. І хто знає, може бути, завдяки своєму божественному материнству, жінки стануть навіть вище чоловіків»[6, с. 186].

З першого погляду складається враження, що поет-філософ справедливо зауважує щодо устрою державної влади. Державний устрій «має бути простим, зрозумілим для мас. Складним же його роблять для того, щоб приховати несправедливий характер влади»[4, с. 172]. «Розсудливі люди давно вже помітили, що найкращий уряд – це той, який найменше керує»[39, с. 57]. Але фактично уітменівська ідея вільної особистості, не контрольованої державним законом, призводить до утопії, «філософського анархізму»[4, с. 172], до відходження від Надприродного Божественного Одкровення, розмитості релігійних вчень, до сумнівного духовного досвіду, і, як результат, до поклоніння ідолу, вигідному богу-однорумцю, якого можна вибрати серед багатьох «всевишніх», до усунення будь-якої форми політичної влади.

У своїх роздумах про Бога пророк «нової релігії» доходить до дрімучого політеїзму: «Невже ти думав, що не може бути більше одного Всевишнього? Може бути незліченна кількість Всевишніх – один протистоїть іншому не більше, ніж один зір заважає іншому або одне життя заважає іншому»[37, с. 287]. Вище було сказано, що Уітмен «докорінно оновив релігійне одкровення» як джерело уяви про Творця, тому реформувати догматичну систему було ще легше. Наріжний камінь триєдиного Бога був замінений винаходом чотирьохіпостасності божества на зразок уяви про чотири сторони світу - Схід, Захід, Північ, Південь.

Модель представлена таким чином. З однієї сторони постає Бог Творець, Якого Уітмен ототожнює з Йоговою, Брахмою, Сатурном і Кроносом. З другої сторони постає Христос, ототожнюваний з Гермесом і Геркулесом. Третім в іконостасі Уітмена з'являється сатана в образі Люцифера, до якого він проявляє симпатію:

«... Це портрет Люцифера – портрет відкинутого Бога,
(Але я не відкидаю його – нехай зацькований і бунтуючий, він мій Бог,
так само як і будь-який інший)» -

«... is Lucifer's portrait - the denied God's portrait, (But I do not deny him - though cast out and rebellious, he is my God as much as any)»[38, с. 563].

«Тепер Люцифер не помер – чи якби він помер, я став би його скорботним грізним послідовником» -

«Now Lucifer was not dead - or if he was, I am his sorrowful terrible heir» [38, с. 548].

Оскільки зло є невід'ємною і необхідною складовою чотирьохіпостасного божества, то його наявність у людині Уітмен визнає закономірним:

«мій темний демон, мій брат» –

«my dusky demon and brother» (Out of the Cradle Endlessly Rocking) [34, с. 201].

Четвертим божеством є душа, яка «увібрала в себе все життя на землі, включаючи і Бога-Отця, і Спасителя, і Сатану» [37, р. 373]. Не Трійця, а саме Четвериця, на думку Уітмена, відображає повноту буття, повний образ особистості, її цілісність і

повноту життя [4, с. 71]. Модель четверичного божества проектується на пуп Землі – Америку, яка створена не для самої себе, а для розповсюдження нової релігії на чотири сторони Всесвіту.

«Візьми мої листки, Америка, віднеси їх на Південь і віднеси їх на Північ,
Нехай їх вітають всюди, адже вони твої нащадки,
Збережи їх на Сході і на Заході, і вони збережуть тебе»

«Take my leaves America, take them South and take them North,
Make welcome for them everywhere, for they are your own offspring,
Surround them East and West, for they would surround you» [37, с. 16].

Окрему увагу в моделі четверичного божества Уїтмен приділяє не до кінця визначеному поняттю душі. Не дивлячись на заяви про те, що демократія є умовою для повноцінного розвитку особистості і спасінням для людства, Уїтмен визнає декого чи дещо, «перед чим навіть важливість демократії, мистецтва, літератури і т. д. здається незначною, стає окремою, вимірюваною, – щось, що повністю задовольняє (а інше ні). Це щось є Все, і ідея Всього, супроводжувана ідеєю вічності і ідеєю самої себе, душа, життєрадісна, незламна, вічно борознить простори всесвіту, гостює в будь-якому краї, немов морський корабель» [36, с. 988]. Мислитель приходиться до висновку про долучення людської особистості до загальної душі, що «більше землі, на якій гойдаюся я» [37, с. 76]. Він бачить душу навіть у бездушній природі, персоналістичні ідеї Уїтмена проникнуті пантеїзмом і панпсихізмом:

«Клянуся, я збагнув нарешті, що кожна річ у всесвіті має безсмертну душу ...
Душе! це ти керуєш планетами» -

«having look'd at the objects of the universe, I find there is no one nor any particle of one but has reference to the soul [35, с. 25].

Уявлення відносно самого себе і своєї місії у Уїтмена з роками суттєво змінилося, той, хто раніше не міг поміститися «між черевиками і капелюхом», заговорив про себе як про «дрібне сміття, викинуте на берег, кілька піщинок і засохле листя» [37, с. 231]. Пророк явно заплутався, і сам це визнає: «Та думка, що я висловлюю, думка пророка або я марю?» – «Is it the prophet's thought I speak, or am I raving?» [37, с. 355]. Коли життєва енергія тіла вичерпалась, закінчилась і радість у поета. Досягнувши старості, «розбитий, старезний, кволий» – «a batter'd, wreck'd old man» (Prayer of Columbus) [34, с. 323], Уїтмен у своїй поезії «Моління Колумба» зізнається: «мене переповнює скорбота!» – «I am too full of woe!». (Prayer of Columbus) [34, с. 323] Космічний поет-філософ зробив неможливе – «зблизив півкулі і невідоме пов'язав з відомим» – «By me the hemispheres rounded and tied, the unknown to the known» (Prayer of Columbus) [34, с. 324], але потім йому набридла земля:

«Покинути тебе, О ти загубіла, нерухома земля і, зійшовши на корабель, плисти і плисти і плисти!» -

«To leave this steady unendurable land, and entering a ship,
To sail and sail and sail!» [35, с. 148].

і насамкінець він втратив орієнтир у духовному просторі – «хмари вже зімкнулись наді мною, я збився з курсу, плавання не вдалось...» – «By me earth's elder cloy'd and stifled lands uncloy'd, unloos'd... The voyage balk'd, the course disputed, lost» (Prayer of Columbus) [34, с. 324].

Сягнувши платонівських обривів філософствування перед означеною дилемою загальної і персональної душі, уїтменівська думка, свідомо відсторонена від Надприродного Одкровення, виявляється неспроможною охопити персональний принцип буття і засвідчує цю нездатність наполегливим еклектичним поєднанням елементів різних релігій, опозиційних за значенням філософських концептів, міфопоетичних образів і соціальних декларацій. Так творча реакція на раціоналізм переросла у створення нового – далекого від пастки раціоцентризму – лабіринту особистісного самовизначення, мотивацію блукання яким можна влучно охарактеризувати, використовуючи арсенал американської поп-культури ХХ ст., лейтмотивом знаменитих X-Files («Секретних матеріалів»): «Істина десь поряд...». Але у соціокультурному просторі Північної Америки кінця ХІХ ст. радикальний еклектизм обґрунтування персоналізму, здійсненого У. Уїтменом, став катализатором повернення філософської рефлексії, націленої на подолання імперсоналізму раціоналістичної філософії, на засади теїзму. Саме на них сформувалась класична версія американського персоналізму, декларативно відсторонена від уїтменівського творчого доробку, але все ж таки ініційована, або, якщо використати термін Е. Левінаса, афектована ним.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Есенин С. Мне осталась одна забава.../С. Есенин //Собр. соч.: в 7 т. – М.: Наука, 1995 – 2002. – Т. 1. – 672 с.
2. Зайцев Павло. Життя Тараса Шевченка/ Павло Зайцев. — Нью-Йорк — Париж — Мюнхен, 1955. С.20. – 399 с.
3. Кэнби, Г. С. Уолт Уитмен / Г.С. Кэнби // Литературная история США [под ред. Р.Спиллера, У.Торпа, Т.Н. Джонсона, Г.С. Кэнби]. – М.: Прогресс, 1977. – С. 548-576.
4. Никитина И. В. Мифопоэтика «Листьев травы» У.Уитмена: дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.01.03/ И. В. Никитина. – Нижний Новгород, 2012. – 238 с. (На правах рукописи).
5. Уитмен Уолт. Стихотворения и поэмы/Уолт Уитмен//Библиотека всемирной литературы. Серия вторая. Т. 119. – М.: Издательство «Художественная литература», 1976. – С. 167 - 424.
6. Уитман Уолт. Избранные стихотворения и проза/ Уолт Уитман. – М: ОГИЗ, Государственное издательство художественной литературы, 1944. – 217 с.
7. Чуковский Корней. Мой Уитмен/ Корней Чуковский. – М: Прогресс, 1966. – 272 с.
8. Alcott Bronson. The Journals of Bronson Alcott/ Bronson Alcott [ed. by Odell Shepard]. - Boston, MA: Little, Brown and Co., 1938. - 559 p.
9. Allen Gay Wilson. American Prosody / Gay Wilson Allen. – American Book Company, 1935. – 342 p.
10. Bengtsson J. O. The Worldview of Personalism: Origins and Early Development/ J. O. Bengtsson. - Oxford: Oxford University Press, - 2006. - 354 p.
11. Bowne B. P. Personalism / B. P. Bowne. – Boston, 1908. – 354 p.
12. Brightman Edgar Sheffield Brightman. Personalism/ Edgar Sheffield Brightman// A History of Philosophical Systems [ed. by Vergilius Ferm]. New York: Philosophical Library, 1950. - p. 343.
13. Bucke R. M. Walt Whitman / R. M. Bucke. – Philadelphia: David McKay, 1883. –236 p.
14. Buford T. O. Personalism [Електронний ресурс] / Т. О. Buford. – Режим доступу до джерела: http://www.american-philosophy.org/events/documents/Buford_Personalism.pdf
15. Buford T. O. Classical American Personalism [Електронний ресурс] / Т. О. Buford. – Режим доступу до джерела:<http://www.personalism.pl/biannual/number-3/classical-american-personalism/>
16. Burrow Rufus. Personalism: A Critical Introduction/ Rufus Burrow. - St. Louis, MO: Chalice Press, 1999. - 328 p.
17. Carpenter E. Days with Walt Whitman; With Some Notes on His Life and Work / E. Carpenter. – Kessinger Publishing LLC, 1998. – 200 p.
18. Deats P., Carol R. The Boston Personalist Tradition in Philosophy, Social Ethics and Theology/ P. Deats, R. Carol. - Macon, GA: Mercer University Press, 1986. - 254 p.
19. Gacka B. A. Presentation of Personalism/ B. Gacka//Personalism: Science, Philosophy, Theology. – 2001. – №1.

20. Gacka G. Whitman/ G. Gacka// Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. - 2002. - №2. - P. 3 – 15.
21. Knudson A. C. The Philosophy of Personalism/ A. C. Knudson. - New York: Abington, 1927. - 434 p.
22. Masters Edgar Lee. Whitman/ Edgar Lee Masters. - New York: Charles Scribner's Sons, 1937. – 342 p.
23. Metzger Ch. R. Thoreau and Whitman. A Study of their Aesthetics / Ch.R. Metzger. – Seattle: University of Washington Press, 1961. – 185 p.
24. Mounier E. Révolution personaliste et communautaire [Електронний ресурс] / E.Mounier. - Режим доступу до джерела: http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/index.html
25. Murry J. Middleton. Walt Whitman: Prophet of Democracy / J.Middleton Murry // Walt Whitman and the World [ed. by G.W. Allen, E. Folsom]. – Iowa City: University of Iowa Press, 1995. – P. 61-62.
26. Patsan V. O. (bishop Eulogius of Novomoskovsk). At the Threshold of American Personalism: Providing the Personal Access to God's Word in Elizabethan Bible Translations/ V. O. Patsan (bishop Eulogius of Novomoskovsk)// Грані. - 2016. - №2. - С. 131 — 145.
27. Rajasekharaiah T. R. The Roots of Whitman's Grass / T.R. Rajasekharaiah. – Rutherford: Farleigh Dickinson University Press, 1970. – 522 p.
28. Schleiermacher Friedrich. Reden über die Religion/ Friedrich Schleiermacher. - Schweschte, 1879. - 306 S.
29. Schmidt B. Whitman and American Personalistic Philosophy/B. Schmidt//Walt Whitman. Quarterly Review. - 1990. - №4. — P. 180 — 190.
30. Schmidt B. The Emergence and Decline of American Literary Personalism: From Whitman to Bowne/ B. Schmidt. - Mellen, Edwin Press, 2004. - 148 p.
31. Williams Th. D., Bengtsson J. O. Personalism [Електронний ресурс]/ Th.D. Williams, J.O. Bengtsson. – Режим доступу до джерела: <http://plato.stanford.edu/entries/personalism/>
32. Whitman Walt. Democratic Vistas/ Walt Whitman// Prose Works 1892 [ed. by Floyd Stovall]. Vol. 2. - New York: New York UP, 1963–1964. -P. 361–426.
33. Whitman Walt. Leaves of Grass/ Walt Whitman. – Brooklyn New York, 1855. – 95 p.
34. Whitman Walt. Leaves of Grass/ Walt Whitman. – Philadelphia: David McKay, 1891-92. – 439 p.
35. Whitman Walt. Leaves of Grass, 1891-92 edition/ Walt Whitman//Walt Whitman: An Encyclopedia [ed. by J.R. Le Master and Donald D. Kummings]. – New York: Garland Publishing, 1998. – 438 p.
36. Whitman Walt. Complete poetry and collected prose / Walt Whitman. – New York: Literary Classics of the United States, Inc., 1982. – 1385 p.
37. Whitman Walt. Leaves of grass/ Walt Whitman// Leaves of grass and other writings: authoritative texts, prefaces. Whitman on his art, criticism [ed. by Michael Moon]. — New York: A Norton critical edition, 2002. — 919 p.
38. Whitman Walt. Passages Excluded from Leaves of Grass / Walt Whitman// Leaves of grass and other writings: authoritative texts, prefaces. Whitman on his art, criticism [ed. by Michael Moon]. — New York: A Norton critical edition, 2002. — P.544-559.
39. Whitman Walt. The Gathering of the Forces: Editorials, Essays, Literary and Dramatic Reviews and Other Material Written by Walt Whitman as Editor of the Brooklyn Daily Eagle in 1846 and 1847. In 2 volumes. Vol.1 / Walt Whitman [ed. by Cleveland Rogers and John Black]. – New York and London: G.P. Putnam's Sons, the Knickerbocker Press, 1920. — 272 p.
40. Walt Whitman of the New York «Aurora»/ ed. by Gay Robin and Ch. H. Brown. –State College, Pa.: Bald Eagle Press, 1950. – 147 p.
41. Whitman, Walt. Democratic Vistas. Prose Works 1892. Ed. Floyd Stovall. Vol. 2. New York: New York UP, 1963–1964. 361–426.

REFERENCES:

1. Esenin S. Mne ostalac' odna zabava.../ S. Esenin //Sobr. soch.: v 7 t. – M.: Nauka, 1995 – 2002. – T. 1. – 672 c.
2. Zaytev Pavlo. Zshyttya Tarasa Sevchenka/ Pavlo Zaytev. — N'yu-York — Parizsh — Myunhen, 1955. – 399 s.
3. Kenbi H.S. Uolt Uitmen / H.S. Kenbi // Literaturnaya istoriya SShA [pod red. R. Spillera, U. Torpa, T.N. Dzchonsona, H.S. Kenbi]. – M.: Progress, 1977. – S.548-576.

4. Nikitina I. V. Mifopoetika «Lict'ev travy» U. Uitmena: diss. Na soiskaniye uchenoy stepeni kand. filol. nauk: 10.01.03/I. V. Nikitina. – Nizshniy Novgorod, 2012. – 238 s. (Na pravah rukopisi).
5. Uitmen Uolt. Stihotvoreniya i poemy/Uolt Uitmen//Biblioteka vsemirnoy literatury. Seriya vtoraya. T. 119. – M.: Izdatel'stvo «Hudozhestvennaya literatura», 1976. – S. 167 - 424.
6. Uitmen Uolt. Izbranniye stihotvoreniya i proza/ Uolt Uitmen. – M: OGIZ Gossudarstvennoye izdatel'stvo hudozhestvennoy literatury, 1944. – 217 s.
7. Chukovskiy Korney. Moy Uitmen/ Korney Chukovskiy. – M: Progress, 1966. – 272 s.
8. Alcott Bronson. The Journals of Bronson Alcott/ Bronson Alcott [ed. by Odell Shepard]. - Boston, MA: Little, Brown and Co., 1938. - 559 p.
9. Allen Gay Wilson. American Prosody / Gay Wilson Allen. – American Book Company, 1935. – 342 p.
10. Bengtsson J. O. The Worldview of Personalism: Origins and Early Development/ J. O. Bengtsson. - Oxford: Oxford University Press, - 2006. - 354 p.
11. Bowne B. P. Personalism / B. P. Bowne. – Boston, 1908. – 354 p.
12. Brightman Edgar Sheffield Brightman. Personalism/ Edgar Sheffield Brightman// A History of Philosophical Systems [ed. by Vergilius Ferm]. New York: Philosophical Library, 1950. - p. 343.
13. Bucke R. M. Walt Whitman / R. M. Bucke. – Philadelphia: David McKay, 1883. –236 p.
14. Buford T. O. Personalism [Elektronniy resurs] / T. O. Buford. – Rezshim dostupu do dzsherela: http://www.american-philosophy.org/events/documents/Buford_Personalism.pdf
15. Buford T. O. Classical American Personalism [Elektronniy resurs] / T. O. Buford. – Rezshim dostupu do dzsherela: <http://www.personalism.pl/biannual/number-3/classical-american-personalism/>
16. Burrow Rufus. Personalism: A Critical Introduction/ Rufus Burrow. - St. Louis, MO: Chalice Press, 1999. - 328 p.
17. Carpenter E. Days with Walt Whitman; With Some Notes on His Life and Work/ E. Carpenter. – Kessinger Publishing LLC, 1998. – 200 p.
18. Deats P., Carol R. The Boston Personalist Tradition in Philosophy, Social Ethics and Theology/ P. Deats, R. Carol. - Macon, GA: Mercer University Press, 1986. - 254 p.
19. Gacka B. A. Presentation of Personalism/ B. Gacka//Personalism: Science, Philosophy, Theology. – 2001. – №1.
20. Gacka G. Whitman/ G. Gacka// Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. - 2002. - №2. - P. 3 – 15.
21. Knudson A. C. The Philosophy of Personalism/ A. C. Knudson. - New York: Abington, 1927. - 434 p.
22. Masters Edgar Lee. Whitman/ Edgar Lee Masters. - New York: Charles Scribner's Sons, 1937. – 342 p.
23. Metzger Ch. R. Thoreau and Whitman. A Study of their Aesthetics / Ch.R. Metzger. – Seattle: University of Washington Press, 1961. – 185 p.
24. Mounier E. Révolution personnaliste et communautaire [Elektronniy resurs] / E.Mounier. Rezshim dostupu do dzsherela.: http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/index.html
25. Murry J. Middleton. Walt Whitman: Prophet of Democracy / J.Middleton Murry // Walt Whitman and the World [ed. by G.W. Allen, E. Folsom]. – Iowa City: University of Iowa Press, 1995. – P. 61-62.
26. Patsan V. O. (bishop Eulogius of Novomoskovsk). At the Threshold of American Personalism: Providing the Personal Access to God's Word in Elizabethan Bible Translations/ V. O. Patsan (bishop Eulogius of Novomoskovsk)// Grani. - 2016. - №2. - . 131 — 145.
27. Rajasekharaiah T. R. The Roots of Whitman's Grass / T.R. Rajasekharaiah. – Rutherford: Farleigh Dickinson University Press, 1970. – 522 p.
28. Schleiermacher Friedrich. Reden über die Religion/ Friedrich Schleiermacher. - Schweschte, 1879. - 306 S.
29. Schmidt B. Whitman and American Personalistic Philosophy/B. Schmidt//Walt Whitman. Quarterly Review. - 1990. - №4. — P. 180 — 190.
30. Schmidt B. The Emergence and Decline of American Literary Personalism: From Whitman to Bowne/ B. Schmidt. - Mellen, Edwin Press, 2004. - 148 p.
31. Williams Th. D., Bengtsson J. O. Personalism [Elektronniy resurs]/ Th.D. Williams, J.O.

Bengtsson. – Rezshim dostupu do dzsherela: <http://plato.stanford.edu/entries/personalism/>

32. Whitman Walt. Democratic Vistas/ Walt Whitman// Prose Works 1892 [ed. by Floyd Stovall]. Vol. 2. – New York: New York UP, 1963–1964. –P. 361–426.

33. Whitman Walt. Leaves of Grass/ Walt Whitman. – Brooklyn New York, 1855. – 95 p.

34. Whitman Walt. Leaves of Grass/ Walt Whitman. – Philadelphia: David McKay, 1891-92. – 439 p.

35. Whitman Walt. Leaves of Grass, 1891-92 edition/ Walt Whitman//Walt Whitman: An Encyclopedia [ed. by J.R. Le Master and Donald D. Kummings]. – New York: Garland Publishing, 1998. – 438 p.

36. Whitman Walt. Complete poetry and collected prose / Walt Whitman. – New York: Literary Classics of the United States, Inc., 1982. – 1385 p.

37. Whitman Walt. Leaves of grass/ Walt Whitman// Leaves of grass and other writings: authoritative texts, prefaces. Whitman on his art, criticism [ed. by Michael Moon]. — New York: A Norton critical edition, 2002. — 919 p.

38. Whitman Walt. Passages Excluded from Leaves of Grass / Walt Whitman// Leaves of grass and other writings: authoritative texts, prefaces. Whitman on his art, criticism [ed. by Michael Moon]. — New York: A Norton critical edition, 2002. — P.544-559.

39. Whitman Walt. The Gathering of the Forces: Editorials, Essays, Literary and Dramatic Reviews and Other Material Written by Walt Whitman as Editor of the Brooklyn Daily Eagle in 1846 and 1847. In 2 volumes. Vol.1 / Walt Whitman [ed. by Cleveland Rogers and John Black]. – New York and London: G.P. Putnam’s Sons, the Knickerbocker Press, 1920. — 272 p.

40. Walt Whitman of the New York «Aurora»/ ed. by Gay Robin and Ch. H. Brown. –State College, Pa.: Bald Eagle Press, 1950. – 147 p.

41. Whitman, Walt. Democratic Vistas. Prose Works 1892. Ed. Floyd Stovall. Vol. 2. New York: New York UP, 1963–1964. 361–426.

Пацан В. А. (Евлогий, епископ Новомосковский), кандидат богословия, старший преподаватель кафедры философии, Днепрпетровский национальный университет имени Олеся Гончара (Днепрпетровск, Украина), E-mail: ave_logos@mail.ru

Формы самораскрытия «Я» в литературном творчестве У. Уитмена и становление персоналистической философии США

Аннотация. Стаття нацелена на определение уитменовских способов самовыражения личности, уточнение которых является необходимым для установления реального вклада самобытного американского поэта-философа в формирование персоналистской мысли в Северной Америке: его участие в этом процессе все еще остается непроявленным, что проблематизирует его научную картину.

На основе анализа современного состояния разработки проблемы соотношения поэзии и прозы У. Уитмена с персоналистической доктриной США обосновывается необходимость сочетания метода историко-философской реконструкции с историко-литературным подходом для раскрытия того соединения форм дискурсивного и мифопоэтического мышления, которым порождается семантическое поле личностного самоопределения этого художника слова, осуществляющегося как манифестация «я» его лирического героя, дополненная литературно-публицистическим утверждением персонального модуса существования. На такой исследовательской платформе выявляется уитменовская матрица саморефлексии личности, ориентированная на уравнивание различных религий и философских систем в качестве деклараций причастности человека к Абсолютной Душе; устанавливается нон-селективный характер этой конструкции, обусловленный отходом ее автора от Библейской топологии личностности; четырехчастная модель личностного бытия, разработанная У. Уитменом, рассматривается как квинтэссенция авторского отрицания сверхъестественного Откровения, которая, утверждая неотделимость добра от зла и во Вселенной, и в человеческой природе, закрывает эсхатологическую перспективу и несет в себе угрозу утраты персональной идентичности.

В ходе обобщения первичной для Нового Света — заложенной «певцом личности» — почвы для обоснования персонализма доказывается генетическая связь его версии, сформированной философами-персоналистами Североамериканского континента во главе с Б. П. Боуном, с литературным творчеством У. Уитмена, которая заключается не в прямой преемственности, а в аффектированности персоналистского способа философствования, установившегося в США на рубеже XIX — XX вв., уитменовской поэтизацией личностного

как «абсолютно другой» траекторией становления персоналистического мировидения.

Ключевые слова: Личность Творца, Божественное Откровение, личностный принцип бытия, человеческая личность, персонализм, трансцендентализм, дискурсивное и мифопоэтическое мышление.

Patsan V. (bishop Eulogius of Novomoskovsk), PhD in Theology, Senior Lecturer of the Department of Philosophy, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (Dnipropetrovsk, Ukraine), E-mail: ave_logos@mail.ru.

The forms of the self-manifestation in the literary activity of Walt Whitman and the formation of the personalistic philosophy of the USA

Annotation. The article is aimed at defining Whitman's ways of the personal self-expression which should be ascertained for establishing the real impact of the original American poet-philosopher on the formation of the personalist thought in North America: currently remaining unclarified, his contribution to this process problematizes its scientific representation.

On the base of analyzing the contemporary stage of solving the problem of the correlation between Walt Whitman's poetry and prose and the personalistic doctrine of the USA the study proves that the method of the historical-philosophical reconstruction should be connected with the historical-literary approach to discover the unity of mythopoetic and discursive modes of thinking which generates the semantic field of the artist's self-definition realizing as his lyric hero's self-manifestation expanded by the literary-publicistic statement of the personal form of existence. On this platform of the investigation the author reveals Whitman's matrix of the self-reflection intended to equalize different religions and philosophical systems comprehended as the declarations of the communion of the human person with the Absolute Soul; the research ascertains the non-selective character of this construction predetermined by its originator's departure from the Bible topology of the personhood; the article considers the model of personal being elaborated by Whitman to be the quintessence of his negation of the supernatural Revelation; affirming the inseparability of good and evil in both universe and human nature such a climax of Whitman's self-detachment from God's Word destroys the eschatological perspective and forms the threat for the personal identity.

In the course of generalizing the primary foundations of personalism laid in the New World by the «Chanter of Personality» the study argues for the genetic connection of its version formed by the philosophers-personalists of the North American Continent under the auspices of B. P. Bowne with Walt Whitman's literary creation; excluding the continuity, this relation implies the affectation of the personalist mode of philosophizing actualized in the USA in the late nineteenth – early twentieth centuries by Whitman's poetization of the personality revealing the absolutely other trajectory of the genesis of the personalistic worldview.

Key words: Person of Creator, God's Revelation, personal principle of being, human personality, personalism, transcendentalism, discursive and mythopoetic modes of thinking.

УДК 340.34.01

Плавич В. П.

доктор філософських наук,
кандидат юридичних наук, професор, академік,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідуючий кафедри загальноправових дисциплін
та міжнародного права Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова,
(Одеса, Україна), E-mail: visnukDNU@i.ua

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Анотація. У статті досліджено особливості і тенденції розвитку сучасної правотворчості в умовах трансформації суспільства.

Ключові слова: сучасна правотворчість, система законодавства, якісні закони, тенденції розвитку правотворчості, трансформація суспільства.

На думку Гегеля, філософія особливо потрібна в ті періоди, коли відбувається пе-